

PÄIJÄT-HÄMEEN
hyvinvointikuntayhtymä

**Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän
toimintaohjelma neuvolatoiminnalle sekä koulu-
ja opiskeluterveydenhuollolle vuosina 2018 - 2019**

Sisällys

JOHDANTO	1
1. TOIMINTAA OHJAAVAT PERIAATTEET	2
2. LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTIPALVELUJEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	3
3. ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLA	5
4. KOULUTERVEYDENHUOLTO	9
5. OPISKELUTERVEYDENHUOLTO	14
6. KOULUJEN JA OPPILAITOSTEN TERVEYDELLISTEN JA TURVALLISTEN OLOJEN TARKASTUS	17
7. KEHITTÄMISEN PAINOPISTEET	18
8. SEURANTA JA RAPORTOINTI	19
Lähteet	20
Liitteet	21

JOHDANTO

Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelujen toiminnan keskiössä ovat valtioneuvoston asetuksen (338/2011) neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta, mukaiset määräaikaisten terveystarkastukset.

Terveystarkastusten säännöllisyys ja jatkuvuus mahdollistavat lapsen, nuoren kasvun ja kehityksen seurannan, sairauksien ja muiden riskitekijöiden varhaisen tunnistamisen sekä koko perheen hyvinvoinnin edistämisen.

Terveysneuvonta ja ohjaus käynnistyvät tarkastuksissa ilmenneissä lapsen, nuoren tai perheen tuen tarpeista. Tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman varhain tuen tarpeet ja kohdentaa tukea sitä tarvitseville ja ehkäistä syrjäytymistä. Tämä vaatii saumatonta terveyden- ja sosiaalihuollon moniammatillista yhteistyötä edistettäessä lasten, nuorten ja koko perheen hyvinvointia.

Toimintaohjelma neuvolatoiminnalle, koulu- ja opiskeluterveydenhuollolle on toimintaa kuvaava ja ohjaava asiakirja, jonka kansanterveystyöstä vastaava viranomais on hyväksynyt.

Toimintaohjelman tarkoitus on toimia työvälineenä eri toimijoiden välisessä yhteistyössä.

Tavoitteena on kehittää yhtenevät lasten ja nuorten hyvinvointipalvelut sekä luoda sujuva ja jatkuva yhteistyö eri toimijoiden kesken hyvinvointikuntayhtymän alueella. Asiakkaiden osallisuus, maantieteelliset etäisyydet sekä asiakaskunnan ja verkostojen eroavuudet tulee huomioida toiminnan kehittämisessä.

Toimintaohjelma käsittää neuvolan, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä lasten ja nuorten ehkäisevän suun terveydenhuollon palvelujen järjestämistä Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän alueella. Toimintaohjelma on laadittu yhteistyössä eri toimialojen edustajien kanssa. Työryhmään kuuluivat perhe- ja sosiaalipalvelujen, lapsiperhepalvelujen tulosalueelta tulosityksiköpäällikkö Hannele Poutiainen ja palveluesimiehet Marja Koivisto, Merja Niemelä ja Eija Virtanen. Terveyspalvelujen tulosalueelta avohoidon tulosityksiköstä ryhmään kuuluivat lasten ja nuorten hyvinvointipalvelujen vastuulääkärit, Päivi Kilpinen-Loisa, Päivi Salonen ja Sirpa Rekonen sekä tulosityksiköpäällikkö Teija Niiranen ja hoitotyönpäällikkö Irene Kirjonen. Lasten lääkinnällistä kuntoutusta edusti palveluesimies Virpi Lehtinen Ikäkuntoutuksen toimialalta.

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa sekä lasten ja nuorten ehkäisevää suun terveydenhuoltoa koskeva yhtenäinen toimintaohjelma laadittiin nyt ensimmäisen kerran. Toiminnan ja palvelujen kehittäminen jatkuu edelleen yhteistyössä eri toimijoiden kesken sekä neuvolan, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon moniammatillisissa kehittämistyöryhmissä. Toimintaohjelma liittyy osaksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa, joka laaditaan yhtenäisenä koko maakunnan alueelle. Toimintaohjelmaa

täydennetään vuoden 2018 aikana yhteistyössä sivistystoimen ja sosiaalihuollon toimijoiden kanssa.

1. TOIMINTAA OHJAAVAT PERIAATTEET

Keskeiset lait, asetus ja suositukset

Terveydenhuollon palveluista ja rakenteista säädetään terveydenhuoltolaissa (1326/2010) ja kansanterveyslaissa (66/1972). Terveydenhuoltolakiin on kirjattu velvoitteet neuvolatyön ja kouluterveydenhuollon järjestämisestä ja sisällöstä. Vuonna 2007 kansanterveyslakia (626/2007) muutettiin niin, että opiskelijaterveydenhuolto-käsite muutettiin opiskeluterveydenhuolloksi. Käsitteen katsottiin kattavan entistä paremmin yksittäisen opiskelijan lisäksi opiskeluympäristön. Opiskeluterveydenhuolto kattaa kokonaisuutena opiskelijat toiselta asteelta korkeakouluihin. Opiskeluterveydenhuollon palvelut tulee tarjota alueella sijaitsevien lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille heidän kotipaikastaan huolimatta. Valtioneuvoston asetuksen (338/2011) tarkoituksena on taata valtakunnallisesti yhtenäiset palvelut, tehostaa hyvinvoinnin edistämistä ja ehkäistä syrjäytymistä ja kaventaa terveyseroja.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toimintaan liittyy myös oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) osana yksilöllistä ja yhteisöllistä opiskeluhuoltoa. Laissa määritellään myös kunnan vastuu koulupsykologien ja kuraattoripalvelujen järjestämisestä osana riittävää tukea ja ohjausta liittyen oppilaiden sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi. Lisäksi palveluilla edistetään koulun ja kodin välistä yhteistyötä sekä eri toimijoiden yhteistyötä.

Vuoden 2018 alusta Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän alueella perusopetuksen koulupsykologi- ja kuraattoripalvelut ovat siirtyneet kuntien järjestettäväksi. Paikalliset ammatilliset oppilaitokset tuottavat itse psykologi- ja kuraattoripalvelut.

Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelujen toimintaan liittyvät läheisesti lastensuojelulaki (417/2007) ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Erityisesti neuvolan ja kouluterveydenhuollon palveluissa pyritään ehkäisemään lastensuojelutarpeen syntymistä. Sosiaalihuoltolain mukaisessa lasta koskevassa toiminnassa kiinnitetään erityistä huomioita siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja oikea-aikaiset ratkaisut ja tuki parhaiten turvaavat lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä iän että kehitystason mukaisen huolenpidon. Lasten ja nuorten hyvinvointipalveluita ja niiden kehittämistä ohjaavat myös useat Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen erilaiset suositukset, oppaat ja seurantaraportit.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tulosityksikön toimintaa ohjaa myös Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän strategia (hyväksytty 13.11.2017) ja sen kehittämisen painopistealueet. Strategiaan päätavoitteena on kirjattu, että päijäthämäläisten terveys ja toimintakyky paranee ja,

että sosiaali- ja terveystoimi luovat maakunnasta elinvoimaisemman. Rakentavina linjauksina ovat asiakaskokemuksen, palvelujen joustavan saatavuuden ja vaikuttavien ja kustannustehokkaiden palvelujen nostaminen keskiöön. Tavoitteena on kehittää palveluita yhä vahvemmin kotona asumista tukevaksi ja kokonaisuuden muodostavaksi koordinoituksi palvelukokonaisuudeksi.

2. LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTIPALVELUJEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Toimintaympäristö ja palvelut vuonna 2017

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (PHHYKY) vastaa tällä hetkellä kymmenen kunnan eli Asikkalan, Hartolan, Hollolan, Iitin, Kärkölan, Lahden, Myrskylän, Orimattilan, Padasjoen ja Pukkilan perusterveydenhuollon palvelujen järjestämisestä sekä Heinolan ja Sysmän erikoissairaanhoidon palveluista. Yhtymän jäsenkunnista Heinola ja Sysmä järjestävät perusterveydenhuollon sekä sosiaalihuollon palvelut itse. Vuonna 2020 Pukkila ja Myrskylä ovat tämänhetkisen tiedon mukaan irtautumassa Päijät-Hämeen maakunnasta.

Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelut ovat osa Lapsiperhepalveluita, jotka kuuluvat Perhe- ja sosiaalipalvelujen toimialaan. Lapsiperhepalvelujen tulosalueeseen kuuluvat myös Lapsiperheen tuen ja Lastensuojelun tulosyksiköt. Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelut sisältävät neuvolapalvelut (äitiys-, lasten- ja ehkäisyneuvolat), pikkulapsiperheiden psykologipalvelut sekä oppilashuollon palveluista koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut. Lääkäripalvelut tuottavat terveyden ja sairaanhoidon toimialan terveydenhuollon avovastaanotto toiminnan tulosalue.

Tällä hetkellä äitiys- ja lastenneuvoloita on yhteensä 21. Useimmat neuvolat sijaitsevat terveysasemien yhteydessä. Lahden kolme neuvola ja Orimattilan neuvola sijaitsevat erillisissä kiinteistöissä. Koulujen yhteydessä sijaitsevat Vesikansan ja Vuolencosken neuvolat. Lahdessa toimii myös keskitettynä äitiysneuvolan lääkärint vastaanotto ja ehkäisyneuvola.

Pikkulapsiperheiden psykologien työpisteet ovat pääsääntöisesti suurempien neuvoloiden yhteydessä. Psykologit toimivat tiiviissä yhteistyössä neuvolaterveydenhoitajien kanssa.

Oppilashuollon toiminnoista kouluterveydenhuolto toimii koulujen yhteydessä samoin lukioiden terveydenhuolto. Lahden lukioiden terveydenhuolto toimii keskitetysti opiskeluterveydenhuollon yhteydessä. Opiskeluterveydenhuolto on pääosin keskittynyt Lahteen, missä se toimii kahdessa toimipisteessä. Vuoden 2019 alkupuolella opiskeluterveydenhuolto keskitetään Lahden kaupunginsairaalan tiloihin.

Suun terveydenhuollosta vastaa terveyden ja sairaanhoidon toimialan terveydenhuollon avovastaanotto toiminnan tulosalue. Hammashoitoloita on alueella yhteensä 36, joissa lähes kaikissa käy lapsia ja nuoria. Kouluterveydenhuollon yhteydessä olevat hammashoitolat antavat

pääasiassa neuvolaikäisten ja kouluterveydenhuollon palveluja, mutta toimivat myös lähipalveluja antavina yksikköinä kaiken ikäisille.

Asiakkaat

Vuonna 2016 Päijät-Hämeeseen syntyi 1780 lasta, joista ensisynnyttäneiden lapsia oli vajaa puolet. Syntyvyydessä on alueellista vaihtelua. Lahden alueella lapsia syntyi 890 vuonna 2016. Vaikka syntyvyys on hieman laskenut niin valtakunnallisesti kuin Päijät-Hämeessäkin, leikki- ja kouluikäisten ikäluokat ovat suuremmat. Tähän osaltaan vaikuttaa Päijät-Hämeen muuttoliike.

THL:n Sotkanet-tietokannan mukaan hyvinvointiyhtymän alueella 0-6-vuotiaita on 12 972 ja 7-15-vuotiaita on 18 127. Lukiolaisia on 3 088 ja toisen asteen oppilaita 6 017 sekä ammattikorkeakoululaisia 5 814. Tällä hetkellä opiskelijaterveydenhuollon palvelujen piirissä on yhteensä oppilaita 14 919.

Henkilöstö

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tulosityksikössä työskentelee 126 vakinaista terveydenhoitajaa, psykiatrinen sairaanhoitaja, lähihoitaja ja viisi psykologia. Tulosityksiköön kuuluvat myös tulosityksiköpäällikkö ja neljä palveluesimiestä. Palveluesimiehistä kaksi vastaa neuvolapalveluista, yksi kouluterveydenhuollosta ja yksi opiskeluterveydenhuollosta. Opiskeluterveydenhuollon palveluesimies koordinoi myös sähköisen asiointin kehittämistä sekä seulontojen ja kutsuntatarkastusten järjestämistä. Lääkärityöpanos lasten ja nuorten hyvinvoinnin yksikköön tulee Terveyden ja sairaanhoidon toimialan terveydenhuollon avovastaanotto toiminnan tulosalueelta. Terveyden ja sairaanhoidon avohoidon yksiköstä on nimetty kolme vastuulääkäriä, jotka osallistuvat äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toiminnan kehittämiseen. Erityistyöntekijöiden työpanos saadaan perhe- ja sosiaalipalvelujen eri tulosalueilta esimerkiksi lapsiperheiden tuen tulosityksiköstä sekä terveyden ja sairaanhoidon toimialalta, esimerkiksi ravitsemusterapeutin palvelut ja ikäihmisten ja kuntoutuksen toimialalta lasten terapiapalvelut.

Vastuu

Kunnan kansanterveystyöstä vastaava viranomainen hyväksyy yhtenäisen toimintaohjelman neuvolatyölle, koulu- ja opiskeluterveydenhuollolle sekä lasten ja nuorten ehkäisevälle suun terveydenhuollolle. Tulosityksiköpäällikkö vastaa palvelujen asiakaslähtöisten ja yhdenmukaisten palvelujen järjestämisestä sekä toteutuksesta yhdessä tulosalueen johtajan kanssa. Tulosityksikön päällikölle kuuluu myös neuvolatoiminnan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toiminnan seuranta, valvonta ja kehittäminen. Palveluesimiehet vastaavat päivittäisen toiminnan ja henkilöstöhallinnon

toteuttamisesta ja kehittämisestä. Vastuulääkärit osallistuvat myös lasten ja nuorten hyvinvointipalvelujen toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Lasten ja nuorten ehkäisevästä suunterveydenhuollosta vastaa suun terveydenhuollon tulosityksiköpäällikkö. Toiminnan lääketieteellisestä asianmukaisuudesta ja johtamisesta vastaa terveydenhuollon avovastaanotto toiminnan tulosaluejohtaja (kansanterveystyöstä vastaava lääkäri).

Henkilökunta toteuttaa potilastietojen dokumentointia perustuen henkilötietolakiin (523/1999) sekä lakiin potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, 3 §:n 1 momentti, 1636/2015). Toiminnassa noudatetaan myös hyvinvointikuntayhtymän tietosuojaohteita.

Yhteistyö

Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelut tekevät yhteistyötä eri tahojen kanssa. Tärkeinä yhteistyötahoina ovat hyvinvointikuntayhtymän eri toimintakokonaisuudet, erityisesti perhe- ja sosiaalipalvelut ja terveysterveyst. Tiivistä yhteistyötä tehdään myös kuntien varhaiskasvatuksen, koulujen ja oppilaitosten henkilöstön sekä kolmannen sektorin eri järjestöjen ja seurakunnan kanssa.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tulosityksikön henkilöstö osallistuu aktiivisesti Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaan (LAPE). Koko henkilöstö on mukana erilaisissa työryhmissä ja niiden alatyöryhmissä sekä on sitoutunut perhekeskustoiminnan ja sen ideologian kehittämiseen ja eteenpäin viemiseen. LAPE- muutosohjelman ohjaavat periaatteet ovat lapsen oikeudet ja lapsen etu, lapsi- ja perhelähtöisyys, perheiden voimavarojen vahvistaminen ja perheiden monimuotoisuus.

3. ÄITIYS- JA LASTENNEUVOLA

Äitiys- ja lastenneuvolat tarjoavat lapsille ja lapsiperheille universaaleja, ennaltaehkäiseviä palveluita. Palvelut ovat käyttäjille maksuttomia. Neuvolatoiminnalle säädettyä tehtävänä on järjestää suositusten mukaiset terveystarkastukset. Toiminta rakentuu yksilöllisistä tapaamisista vastaanotoilla, kotikäynneistä ja verkostoyhteistyöstä, puhelinohjauksesta sekä ryhmätoiminnasta.

Äitiysneuvolatoiminnan tavoitteena on turvata odottavan äidin, syntyvän lapsen ja koko perheen paras mahdollinen terveys. Pyrkimyksenä on raskaudenaikaisten häiriöiden ehkäiseminen ja /tai niiden varhainen toteaminen ja tarvittaessa jatkohoitoon ohjaaminen. Äitiysneuvolassa valmennetaan myös tulevaa perhettä synnytykseen ja tuetaan kasvua vanhemmuuteen. Ohjauksella ja neuvonnalla tuetaan perheen voimavaroja, vanhempien parisuhdetta sekä kannustetaan perhettä tekemään terveyttä edistäviä valintoja.

Lastenneuvolan tavoitteena on tukea lapsen terveyttä ja hyvinvointia sekä edistää fyysistä, psyykkistä kasvua ja kehitystä. Lisäksi tuetaan vanhemmuutta ja lapsen kehitysympäristön terveellisyyttä sekä turvallisuutta. Tavoitteena on myös tunnistaa mahdollisimman varhain lasten ja vanhempien erityisen tuen tarpeet ja kohdentaa tukea sitä tarvitseville.

Suun terveydenhuollon tavoitteena on saumaton terveysneuvonnan ja terveystarkastusten kokonaisuus lasta odottavan perheen ensiaskelista aikuisuuden kynnykselle opiskelijaelämään. Toimintamalli sisältää terveysneuvonnan ja terveystarkastusten ajankohdat ja siihen osallistuvat työntekijät. Terveystarkastuksissa esille tulleiden tarpeiden pohjalta suunnitellaan yksilöllinen palvelukokonaisuus.

Ensimmäistä lasta odottavan perheen terveystarkastuksiin sisältyy asetuksen (338/2011) mukaan suun terveydentilan selvittäminen ja hoidon tarpeen arvioiminen. Odottavan perheen suun terveystarkastuksessa luodaan yhteistyössä perusta perheen hyvälle terveystottumuksille, arvioidaan tarpeelliset hoitotoimet ja sovitaan palveluihin ohjauksesta. Tämän tekee suun terveydenhuollon henkilöstö. Tavoitteena on, että vanhempien suu ja hampaat ovat terveet ennen lapsen syntymää. Ensimmäistä lasta odottavat vanhemmat ovat yleensä motivoituneita kiinnittämään huomiota terveellisiin suun hoitotottumuksiin ja ovat valmiita muuttamaan ruokailutottumuksia terveyttä suosiviksi.

Määräaikaistarkastukset

Äitiysneuvolassa toteutettavat terveystarkastukset tehdään voimassa olevien suositusten ja Päijät-Hämeen keskussairaalan äitiyspoliklinikan erillisohejiden mukaan. Normaalisti sujuvan raskauden aikana neuvolassa tarjotaan äidille/perheelle seitsemän terveydenhoitajan ja kaksi lääkärin suorittamaa tarkastusta. Raskaudenaikaiset seulontatutkimukset (UÄ-tutkimukset) suoritetaan osana raskauden seuranta yhteistyössä Päijät-Hämeen keskussairaalan kanssa.

Laajassa terveystarkastuksessa sekä terveydenhoitaja että lääkäri tapaavat perheen. Yhdessä perheen kanssa käsitellään syntyvän lapsen, vanhempien ja koko perheen terveyttä ja hyvinvointia. Laajassa terveystarkastuksessa käytetään vanhempien haastattelun tukena erilaisia testattuja seulontamenetelmiä ja -lomakkeita, esimerkiksi Lasta odottavan perheen voimavaralomake, lähisuhdeväkivaltalomake, EPDS-lomake (mieliala) sekä AUDIT – lomake (vanhemman päihteiden käytön selvittämiseksi ja puheeksi ottamiseksi). Laaja terveystarkastus tehdään alkuraskauden aikana, jotta perheen tarvitsemia tukitoimia voidaan suunnitella ja käynnistää jo ennen vauvan syntymää.

Isyyslain (11/2015) mukaan isyyden tunnustaminen ja yhteishuoltosopimus voidaan tehdä jo ennen lapsen syntymää neuvolassa, jos lapsi syntyy avioliiton ulkopuolella. Terveystarkastajat informoivat

vanhempia asiasta ja yhdessä vanhempien kanssa täyttävät asianmukaiset lomakkeet, jotka lähetetään edelleen lastenvalvojalle.

Lastenneuvolassa pikkulapsiperhe käy keskimäärin kymmenen kertaa lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana ja sen jälkeen vähintään viisi kertaa ennen kouluikää. Neuvolatarkastuksien aiheita ovat lapsen kasvun ja kehityksen seurannan lisäksi mm. turvallisuus kotona ja liikenteessä, lähisuuhdeväkivalta, vanhempien voimavarat ja perheen sosiaalinen tukiverkosto.

Laajat terveystarkastukset toteutetaan 4 ja 18 kuukauden ikäisenä sekä 4-vuotiaana.

Terveystarkastaja ja lääkäri arvioivat yhdessä perheen kanssa sekä tarvittaessa yhteistyössä muiden ammattihenkilöiden kanssa, lapsen terveyden lisäksi aina myös koko perheen hyvinvointia niiltä osin, kun selvittely on tarpeellista järjestettäessä lapsen hoitoa ja tukea. Neljävuotiaan laajaan terveystarkastukseen sisältyy vanhempien luvalla myös varhaiskasvatuksen hyvinvointiarvio. Päivähoidosta saadaan palautelomake ja tarkastuksesta laaditaan yhteenveto tiedoksi myös päivähoidolle.

Kuusivuotiaiden tarkastus tehdään joko neuvolan tai kouluterveydenhuollon terveydenhoitajan toimesta riippuen siitä, sijaitseeko lapsen esikoulu tulevan koulun yhteydessä. Järjestelyn tavoitteena on tukea lapsen yhtenäistä koulupolkua.

Ennaltaehkäisevä suun terveydenhuolto neuvolaikäisillä on kolme koko ikäluokan kattavaa suun terveystarkastusta. Nämä järjestetään 1-2, 3-4- ja 5-6-vuotiaille suun terveydenhuollon ammattilaisten toimesta. Terveystarkastaja tekee yhden suun terveystarkastuksen näiden lisäksi. Tarkastuksissa selvitetään suun terveydentila, kehitys ja hoidon tarve ja tehdään tarvittaessa henkilökohtainen terveystarkastus. Tämän lisäksi järjestetään yksilölliseen tarpeeseen perustuvia terveystarkastuksia.

Perhevalmennus on osa neuvolatyötä. Valmennuksen tavoitteena on tiedon jakaminen ja odottavan perheen hyvinvoinnin tukeminen vertaisryhmässä. Valmennuksen keskiössä on vanhemmuus ja varhainen vuorovaikutus. Valmennukseen sisältyy myös synnytykseen ja imetykseen liittyvä neuvonta sekä koko perheen hyvinvointia tukeva ohjaus.

Perhevalmennusta toteutetaan ryhmämuotoisena ensimmäistä lasta odottaville perheille. Lahden neuvoloiden asiakkaille perhevalmennus on järjestetty neuvolan, suun terveydenhuollon, kuntoutuksen, erikoissairaanhoidon ja kolmannen sektorin moniammatillisena yhteistyönä.

Perhevalmennusta annetaan myös yksilökäyntien yhteydessä tai järjestetään omia ryhmiä esimerkiksi yksinodottaville tai maahanmuuttajataustaisille asiakkaille.

Kotikäynnit ovat osa neuvolan toimintaa. Neuvolan terveydenhoitajien ja arjen tuen palvelujen työntekijöiden kanssa on kehitetty tarveharkintainen yhteinen kotikäyntimalli ensimmäistä lasta odottavalle perheelle raskauden viimeisen kolmanneksen aikana. Toiminnan tavoitteena on tukea vanhemmuutta ja varhaista vuorovaikutusta. Toimintamallin pilotointi toteutetaan kevään 2018 aikana.

Neuvolapalveluita voidaan toteuttaa myös ryhmäneuvolamuotoisesti esimerkiksi tietyn ikäkauden käynteinä ja erilaisina kehitystä tukevana ohjaus- ja neuvontakäynteinä. Osassa neuvoloista pidetään myös aamuvastaanottoja ilman ajanvarausta, esimerkiksi erilaisiin kontrolli- ja rokotuskäynteihin liittyen.

Vuonna 2017 hyvinvointikuntayhtymän neuvolat osallistuivat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) pilottitutkimukseen, jonka tarkoitus oli tuottaa kansallisella ja alueellisella tasolla seurantatietoa pienten lasten (3-4 kk) ja perheiden terveydestä, hyvinvoinnista ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Vuonna 2018 säännöllinen valtakunnallinen tiedonkeruu kohdistuu 3-4 kuukauden ikäisiin ja 4-vuotiaisiin lapsiin niin, että tietoa kerätään kummastakin ikäryhmästä neljän vuoden välein. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää terveyden edistämisen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Alueellista tutkimustietoa voidaan käyttää myös palvelujen kehittämisessä sekä lapsen ja perheen erityistarpeen varhaisessa tunnistamisessa.

Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tuen järjestäminen

Terveystarkastuksissa pyritään tunnistamaan lapsen ja perheen erityisen tuen tarve mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja järjestämään tarpeenmukainen tuki yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Tarvittaessa järjestetään lisä- ja kotikäyntejä.

Terveystarkastukset ovat lapsille ja perheille vapaaehtoisia, mutta määräaikaista terveystarkastuksista poisjäävien lasten ja perheiden tilanne ja mahdollinen tuen tarve tulee selvittää. Terveystarkastuksista poisjääviin perheisiin ollaan yhteydessä ja selvitetään lapsen/perheen tilannetta. Yhteydenotto kirjataan myös asiakkaan asiakirjoihin. Saadun selvityksen mukaan arvioidaan, onko lapsella tai perheellä erityispalvelujen tarvetta ja tarvittaessa järjestetään tuki mahdollisimman varhain.

Pikkulapsiperheiden psykologipalvelut

Pikkulapsiperheiden psykologit työskentelevät lasta odottavien perheiden sekä neuvolaikäisten lasten ja heidän vanhempiensa kanssa. Painopiste on mahdollisimman varhaisessa tuessa ja ennaltaehkäisevässä työssä. Raskaana olevien kanssa psykologityön keskeisin tavoite on tukea varhaista vuorovaikutusta ja ennaltaehkäistä synnytyksen jälkeistä masennusta tai muita häiriöitä.

Neuvolaikäisten vanhempien käyntien keskeisenä sisältönä ovat vanhemmuuden tukeminen sekä kasvatukseen ja vanhemmuuteen liittyvän ohjaus. Käyntisiinä ovat myös vanhemman omaan hyvinvointiin ja jaksamiseen liittyvät keskustelut, joissa tulee aina huomioida aina lapsen näkökulma. Myös harvajaksoiset molempien vanhempien vastaanottokäynnit ovat mahdollisia.

Pikkulapsiperheiden psykologit tekevät myös neuvolaikäisten lasten kognitiivisia tutkimuksia ja lausuntoja sekä osallistuvat mahdollisten tukitoimien ja kuntoutuksen suunnitteluun. Tärkeä osa työtä ovat myös erilaiset yhteistyömuodot neuvolan, varhaiskasvatuksen, kuntoutuksen, lapsiperheen tuen, lastensuojelun kanssa sekä konsultaatiotuen tarjoaminen muille lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille.

Keskitetty äitiysneuvolan lääkärinvastaanotto / Perhesuunnittelu / Ehkäisyneuvola

Tavoitteena on keskittää äitiysneuvolan lääkärinvastaanotto sekä ehkäisyneuvolan lääkäripalvelut viiteen toimipisteeseen hyvinvointikuntayhtymän alueella. Näihin toimipisteisiin keskittyisi myös ehkäisyneuvolan lääkäripalvelut ja raskauden keskeytysasiakkaat. Lahdessa kyseiset palvelut toimivat jo keskitettynä. Toimintojen keskittämisen- ja kehittämissuunnitelmia tehdään yhteistyössä terveyden ja sairaanhoidon toimialan kanssa.

Terveystieteiden äitiysneuvola- ja ehkäisyneuvontapalveluja tarjotaan lähipalveluina. terveydenhoitajan ehkäisyneuvolapalveluita tarjotaan myös koulu- (yläkoululaiset) ja opiskeluterveydenhuollossa. Painopiste on nuorissa ehkäisyn aloittajissa ja käyttäjissä.

Keskitettyssä äitiysneuvolassa terveydenhoitajat, jotka ovat saaneet vaadittavan pätevöitymiskoulutuksen, tekevät normaalin synnytyksen jälkeisiä jälkitarkastuksia keskitetysti osalla alueesta. Tavoitteena on kouluttaa 1-2 terveydenhoitajaa, jotta toimintamallia voidaan laajentaa koko hyvinvointikuntayhtymän alueelle.

4. KOULUTERVEYDENHUOLTO

Kouluterveydenhuollon tehtävänä on oppilaan kasvun ja kehityksen seuranta sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tavoitteena on oppilaan erityisen tuen ja tarpeen tunnistaminen ja tukeminen. Kouluterveydenhuoltoon kuuluvat koko kouluyhteisön hyvinvoinnin sekä kouluympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden edistäminen sekä seuranta yhteistyössä oppilaiden, oppilashuollon muun henkilöstön sekä opettajien ja vanhempien kanssa.

Määräaikaiset terveystarkastukset

Neuvolassa alkanutta lapsen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin seuranta jatketaan kouluterveydenhuollossa. Kouluterveydenhuollossa terveystarkastuksen sisältö määräytyy

ikävaiheen ja yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Koko ikäluokkaa koskettavat vuosittaiset terveystarkastukset muodostavat kouluterveydenhuollon toiminnan rungon ja mahdollistavat jokaisen oppilaan ja hänen perheensä tapaamisen. Tarkastuksissa arvioidaan monipuolisesti oppilaan fyysistä ja psykososiaalista terveydentilaa suhteessa ikään ja kehitysvaiheeseen ja pyritään löytämään mahdolliset sairaudet sekä terveyttä ja hyvinvointia uhkaavat tekijät. Laaja terveystarkastus järjestetään ensimmäisellä, viidennellä ja kahdeksannella vuosiluokalla. Terveystarkastuksiin sisältyy aina yksilöllinen terveysneuvonta.

Laajoihin terveystarkastuksiin kutsutaan mukaan aina vanhemmat. Laajassa terveystarkastuksessa kouluterveydenhoitaja ja lääkäri arvioivat oppilaan terveyden ja hyvinvoinnin lisäksi myös koko perheen hyvinvointia. Tarkastukseen sisältyy vanhempien haastattelu sekä opettajan arvio oppilaan selviytymisestä koulussa. Tarvittaessa tehdään yhteistyötä muiden oppilashuollon toimijoiden kanssa. Tarkastuksissa käytetään THL:n terveystarkastuslomakkeita sekä oppilaan selviytyminen ja hyvinvointi koulussa- lomaketta. Terveyden edistämisen lisäksi tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa oppilaan ja hänen perheensä erityisen tuen tarpeet ja järjestää tarvittava tuki sekä seurata tilanteen edistymistä yhdessä laaditun suunnitelman mukaisesti. Terveystarkastukset toteutetaan THL:n laatiman menetelmäkäsikirjan ja laajojen terveystarkastusten oppaan mukaisesti. Suun terveydenhuollon määräaikaistarkastukset tehdään.

Viidesluokkalaisen laajan terveystarkastuksen yhteydessä käydään läpi oppilaan saamat tulokset MOVE-mittauksesta ja annetaan tarvittava neuvonta ja ohjaus. MOVE on valtakunnallinen THL:n fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä, joka yhdistettynä laajoihin terveystarkastuksiin edistää myös oppilaiden liikunnallista aktiivisuutta.

Laajassa terveystarkastuksessa 8. luokan oppilaalle tarjotaan aina mahdollisuus myös kahdenkeskiseen keskusteluun terveydenhoitajan ja lääkärin kanssa, vaikka vanhemmat olisivat mukana tapaamisessa. Tarkastuksessa arvioidaan oppilaan erityiset tarpeet ammatinvalinnan ja jatko-opiskelun suhteen sekä käynnistetään tarvittaessa tukitoimien suunnittelu ja toteuttaminen. Kahdeksannen luokan oppilaan mielialaa ja päihteiden käyttöä arvioidaan seulontatesteillä (R-BDI ja ADSUME). Nuorison terveystodistus laaditaan osana 8. luokan laajaa terveystarkastusta.

Hyvinvointikuntayhtymän alueella ne esikoululaiset, joiden päivähoito/esikoulu sijaitsee tulevan koulun yhteydessä, siirtyvät kouluterveydenhuollon palvelujen piiriin sen vuoden elokuussa, jolloin esikoulu alkaa. Syksyllä syntyneille 6-vuotiaiden määräaikaistarkastus, joka on saman sisältöinen kuin neuvolan 6-vuotiaiden tarkastus, tehdään kouluterveydenhuollossa.

Toisen ja neljännen luokan määräaikaistarkastukset toteutetaan osittain ryhmämuotoisena. Tällöin terveydenhoitaja käy ikäluokkien terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät terveysneuvonta-asiat läpi

yhdessä koko luokan kanssa. Terveystarkastajan työparina voi toimia opettaja, kuraattori tai psykologi. Yhteisen neuvontaosuuden jälkeen jokaisella oppilaalla on yksilöllinen käynti terveystarkastajan luona. Toimintamalli otetaan käyttöön koko hyvinvointiyhtymän alueella.

Terveystarkastuksia voidaan tehdä yksilöllisen tarpeen mukaan myös muina ajankohtina ja eri ryhmille. Terveystarkastuksissa kerätään anonyymiä tietoa luokan ja koulun hyvinvointitilanteesta. Luokkayhteenvedot käydään läpi yhteisöllisessä oppilashuoltoryhmässä ja niitä hyödynnetään oppilashuollon yhteisöllisten toimenpiteiden suunnitteluun, oppilashuollon toimintasuunnitelman laadintaan ja kuntatason suunnittelutyöhön. Myös valtakunnallisia kouluterveyskyselyjen tuloksia hyödynnetään koululaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja palvelujen kehittämiseksi.

Kouluikäisen suun terveystarkastuksia tehdään koko ikäluokan kattavina määräaikaistarkastuksina sekä yksilölliseen tarpeeseen perustuvina terveystarkastuksina. Koko ikäluokan kattavat määräaikaistarkastukset tehdään 1., 3., 5. ja 8. vuosiluokilla. Oppilaalle tehtävät suun määräaikaistarkastukset sisältävät suuhygienistin ja tarpeen mukaiset hammaslääkärin terveystarkastukset, mukaan lukien erikoisalakohtaiset suun tutkimukset. Suun terveystarkastuksissa selvitetään suun terveydentila, kehitys ja hoidon tarve ja tehdään tarvittaessa henkilökohtainen terveystarkastus.

Terveystarkastuksen yhteydessä arvioidaan myös purenta. Terveystarkastus sisältää keskustelua ruokailutottumuksista, kouluruokailusta ja makeisten käytöstä sekä hampaiden harjaustottumuksista. Suuhygienisti tai hammashoitaja pitää kouluikäisille myös suun terveystarkastuksia toisella tai kolmannella ja kuudennella luokalla. Lapsella, jolla havaitaan erityinen riski sairastua suusairauksiin, järjestetään ehkäisevä suun terveydenhuolto ja yksilöllisesti määritellyt terveystarkastukset.

Viides- ja kahdeksaluokkalaisten suun terveystarkastuksen yhteydessä keskustellaan muun terveystarkastuksen lisäksi tupakoinnista ja nuuskan käytöstä.

Suun terveydenhuollon tarkastuskäyntejä on toteutettu myös ”Linkussa”. Linkku on linja-auton runkoon rakennettu monipalvelutila, jota käytetään palveluissa alueilla, joissa ei ole käytettävissä kiinteitä tiloja. Kysesitä palvelumuotoa on käytetty palveluverkon pohjoisella, eteläisellä, itäisellä ja läntisellä alueella. Linkussa tehdään koululaisten suun terveystarkastuksia ja tutkimuksia sekä annetaan terveystarkastusta ryhmille, esimerkiksi 1., 3., ja 5. luokan oppilaille.

Kouluterveydenhuollon vastaanotot

Lääkäri ja terveystarkastaja työparina suunnittelevat vastaanoton toteutuksen, joka voi olla yhteisvastaanotto, peräkkäiset vastaanotot tai erillisinä päiviä toteutetut vastaanotot johtuen

henkilöstöresursseista ja kouluterveydenhuollon toimitiloista. Toimintamallissa on tavoitteena luoda yhtenäiset vastaanottoajat koko hyvinvointikuntayhtymän alueella. Terveystarkastusten lisäksi kouluterveydenhuollossa tavataan asiakkaita yksilöllisen tarpeen mukaisesti.

Kouluterveydenhoitajan yksi tärkeä työmuoto on avoimet vastaanotot, jolloin oppilaat voivat tulla aikaa varaamatta keskustelemaan oireistaan ja mieltään painavista asioista. Koululaisten silmälääkäritutkimukset toteutetaan ostopalveluna palvelusetelillä.

Syksystä 2017 alkaen yläkoulujen terveydenhoitajat ovat saaneet koulutuksen raskauden ehkäisyn aloittamiseen yläkoululaisilla. Toimintamalli ehkäisyn aloituksesta kouluterveydenhoitajan vastaanotolla yhdenmukaistetaan koko hyvinvointikuntayhtymän alueella. Kuitenkin terveydenhoitaja keskustelee aina lääkärin kanssa alle 16-vuotiaiden ehkäisyn aloituksessa.

ADHD-lapsen lääkitysseuranta toteutetaan joko kouluterveydenhuollossa tai terveysasemalla paikallisen käytännön mukaan. Tavoitteena on, että jatkossa lääkitysseuranta tapahtuu kouluterveydenhuollossa. Tieto koulun sujumisesta ja koulun tukitoimista on paremmin saatavilla kouluterveydenhuollossa kuin terveysasemalla. Tieto koulunkäynnin sujumisesta on olennainen osa lääkityksen tehon arviointia. Vuosittaiset lääkityskontrollit vaativat riittävää kouluterveydenhoitaja ja -lääkäriresurssointia kouluterveydenhuoltoon.

ADHD-lapsille ja muista neuropsykiatrisista ongelmista kärsiville lapsille sekä heidän vanhemmilleen tulee yhteistyössä muiden toimialueiden sekä kuntien sivistystoimien kanssa rakentaa toimintamalleja arjen tukemiseksi. Tämä sisältää myös kotiin, kouluun ja päivähoidon vietyjä tukitoimia.

Erityisen tuen tunnistaminen ja tuen järjestäminen

Terveystarkastukset ovat vapaaehtoisia koululaisille ja opiskelijoille. Valtioneuvoston asetus (338/2011) sisältää myös velvoitteen terveystarkastuksista poisjäävien oppilaiden tuen tarpeen selvittämisen. Tiedetään, että tarkastuksista poisjääneiden riski syrjäytymiseen on suurempi kuin niihin osallistuneilla (mm. Rintanen 2000). Tilanteen selvittämiseksi koulu/opiskeluterveydenhuollossa uusitaan tarkastuskutsu, joka kirjataan asiakirjoihin ja/tai otetaan yhteys vanhempiin.

Erityisen tuen tarve on myös selvitettävä, jos koululaisessa/opiskelijassa, perheessä tai ympäristössä on tekijöitä, jotka voivat vaarantaa koululaisen/opiskelijan kasvua ja kehitystä. Huolen herätessä koululaiselle/opiskelijalla järjestetään lisäkäyntejä ja tarvittaessa kotikäyntejä määräaikaisten terveystarkastusten lisäksi. Asioiden käsittelyssä toimitaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain oppaan mukaisesti. Opas antaa ohjeet oppilashuollon toimijoiden konsultointiin, lupakäytäntöihin sekä moniammatillisen asiantuntijaryhmän kokoamiseen.

Erityisen tuen tarve on tunnistettava mahdollisimman varhain ja tarjottava oikea-aikaista tukea. Lastensuojelulaki velvoittaa lasten ja perheiden kanssa toimivia viranomaisia tukemaan lapsen huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja tarjoamaan perheelle tarpeellista apua ja tukea riittävän varhain. Laki velvoittaa myös ammattihenkilöä arvioimaan lastensuojelun tarvetta ja toimimaan tarpeen mukaisesti.

Opiskelija- ja opiskeluhuolto

Kouluterveydenhuolto/Opiskeluterveydenhuolto on osa koulujen/oppilaitosten moniammatillista opiskeluhuoltoa. Toiminta on kiinteää yhteistyötä opettajien, koulukuraattorien ja -psykologien kanssa sekä yhteisön hyvinvoinnin edistämisen, ennaltaehkäisyä, terveystarkastusten että yksilöllisen tuen järjestämisen osa alueilla. Tietojen siirto tapahtuu salassapitosäännöksiä noudattaen. Terveystarkastajat ja tarpeen mukaan koululääkäri osallistuvat koulun/oppilaitoksen yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokouksiin ja toimintaan. Yksilöllistä opiskeluhuoltoa on monialainen asiantuntijaryhmä, joka kootaan huolen havainneen työntekijän toimesta. Asiantuntijaryhmä kootaan kuhunkin tilanteeseen aiheellisiksi katsotuista työntekijöistä. Kokouksissa on aina mukana perhe ja heidän hyväksymänsä muut tahot.

Terveysten edistäminen

Lasten ylipaino ja lihavuus ovat jo maailmanlaajuinen terveysongelma. Viitteitä ylipainoisuuteen alkaa näkyä jo neuvolaikäisillä. Myös moni vanhempi kaipaa ohjausta ja apua siihen, miten lapsen ylipainoon tulisi suhtautua. Sydäntautiliiton Neuvokas perheen elintapaohjaustoimintamalli on käytössä neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa.

Kouluterveydenhuollossa toimii Liikuttava seikkailu – ryhmätoimintamalli, joka tarjoaa lapsille liikunnan iloa, vanhemmille vertaistukea ja ohjausta arkisiin tilanteisiin. Sydänliitto ja Haaga-Helian liikunnanohjaaja-opiskelijat ovat mukana myös toiminnassa. Terveystarkastajat kutsuvat ryhmään perheitä, joilla on haasteita lapsen painon hallinnassa tai jos he kokevat perheen hyötyvän elintapojen pohtimisesta. Terveystarkastajat ohjaavat ryhmiä, mukana ovat myös ravitsemusterapeutti ja psykologi. Lahden alueella Liikuttava seikkailu-toimintamalli on toiminut kaksi kertaa vuodessa jo neljän vuoden ajan. Tänä vuonna kyseistä toimintamallia otetaan laajemmin käyttöön hyvinvointikuntayhtymän alueella. Liikuttava seikkailu-toimintamallista valmistuu Pro gradu-tutkimus Jyväskylän yliopistosta vuoden 2018 aikana.

Nuorten päihteiden käyttö on varhaistunut ja lisääntynyt sekä huumausaineiden käyttökulttuuri on muuttunut. Nämä muutokset edellyttävät monipuolista ennaltaehkäisevää työtä, jossa kouluterveydenhuolto on merkittävässä asemassa. Oppilaan terveysneuvonta tukee ja edistää oppilaan terveellisiä elintapoja, johon sisältyy myös päihteidenkäytön ehkäisytyö. Päihteiden

ennaltaehkäisytyötä tehdään terveystapaamisten yhteydessä. Pääteisiin liittyviä terveystiedon tunteja terveydenhoitaja toteuttaa yhdessä opettajan ja muun oppilashuollon kanssa.

Seksuaaliterveyden edistäminen on tärkeä osa kouluterveydenhuollon palveluja.

Seksuaaliterveyteen liittyvää ohjantaa liittyy terveystapaamisiin ja se koordinoidaan oppilaitoksen terveystiedon opetukseen. Pääteiden käytön ehkäisy ja seksuaaliterveys ovat merkittäviä aiheita koulujen hyvinvointimessuilla.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tulosityksikön henkilöstö on osallistunut Lähisuhde- ja perheväkivallan koulutuksiin ja kyseinen toimintamalli otetaan käyttöön systemaattisesti neuvolassa ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa syksyllä 2018.

Ennaltaehkäisevän suun terveydenhuollon tavoitteena on turvata lapselle hyvä suun terveys. Hammas- ja suusairauksien toteamisen viivästyminen voi heikentää hoidon tulosta ja lisätä sairauden uusiutumisen riskiä. Ennakoivien ikäryhmittäin toteutettujen suun terveystarkastusten ja suun terveyttä edistävät toimintatavat kouluissa edistävät tätä tavoitetta.

5. OPISKELUTERVEYDENHUOLTO

Opiskeluterveydenhuollon tavoitteena on edistää ja seurata opiskelijoiden terveyttä ja opiskelukykyä järjestämällä terveyden- ja sairaanhoitopalveluja opiskelijoille mukaan lukien mielenterveys- ja päihdetyö sekä seksuaaliterveyden palveluja. Tärkeää on tunnistaa varhain opiskelijan erityisen tuen tai tutkimuksen tarve, tukea opiskelijaa sekä tarvittaessa ohjata jatkotutkimuksiin ja -hoitoon. Lisäksi tarkoitus on ylläpitää ja edistää opiskelijoiden hyvinvointia edistämällä opiskeluympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta sekä opiskeluyhteisön hyvinvointia.

Määräaikaiset terveystarkastukset

Opiskelijat ovat oikeutettuja opiskeluterveydenhuollon palveluihin, jotka opiskelevat valtioneuvoston asetuksen (338/2011) 3 §:n mukaisissa oppilaitoksissa. Lukion ja toisen asteen oppilaitoksen opiskelijalle järjestetään terveydenhoitajan tarkastus ensimmäisenä tai toisena (kutsuntaikäiset) opiskeluvuonna. Ennen terveystarkastusta suositeltavaa on, että opiskelija täyttää etukäteen sähköisen terveystarkastuksen, johon on liitetty alle 18-vuotiaille Nuorten päihdemittari (ADSUME) ja täysi-ikäisille AUDIT -testi sekä mielialaseula.

Lääkärintarkastus tehdään joko ensimmäisenä tai toisena opiskeluvuonna. Haasteena on hyvinvointikuntayhtymän alueella ajoittainen lääkäriresurssien riittämättömyys, jolloin lääkärintarkastus voidaan järjestää vain terveydenhoitajan arvion perusteella.

Kutsuntatarkastuksiin kutsutaan vuosittain keväällä se nuorten miesten ikäluokka, joka täyttää kutsuntavuonna 18 vuotta. Lisäksi tehdään uusintatarkastuksia varusmiespalveluksesta lykkäystä saaneille ja /tai uusintatarkastettaville. Kutsuntatarkastuksessa arvioidaan palveluskelpoisuusluokka puolustusvoimien lääkärintarkastusohjeen mukaisesti. Kutsuntatarkastus korvaa opiskeluterveydenhuollon toisen opiskeluvuoden terveystarkastuksen. Opiskeluterveydenhuollon piirissä olevien opiskelijoiden kutsuntatarkastukset tehdään terveydenhoitajan ja lääkärin yhteistyönä. Vuoden 2018 alusta koko ikäluokkaa koskevat kutsunta- ja uusintatarkastukset tehdään lasten ja nuorten hyvinvointipalveluissa.

Alueen ammattikorkeakouluopiskelijat täyttävät sähköisen terveystarkastuksen, jonka mukaan terveydenhoitaja kutsuu terveystarkastukseen. Opiskelija voi myös itse halutessaan varata terveystarkastusajan. Erityisopiskelijoille sekä opiskelijoille, joilla on opiskeluaan tai tulevaan ammattiin vaikuttava pitkäaikaissairaus tai opiskelijat, joiden opiskelukyky vaatii selvittelyä, tehdään lääkärintarkastus aina ensimmäisenä opiskeluvuonna.

Opiskelijalle tulee järjestää kerran opiskeluaikana **suun terveystarkastus**, jossa selvitetään suun terveysneuvonnan ja palvelujen tarve. Opiskelijan suun terveydenhuollon palvelut sisältävät suun ja hampaiden yksilöllisen tarpeen mukaiset tutkimukset ja hoidon sekä omahoidon sisältävän hoitosuunnitelman. Suun terveysneuvonta kohdistuu oman vastuun ottamiseen suun terveydestä ja palvelujen käytöstä

Oppilas- ja opiskeluhuoltolaki (1287/2013) määrittää osaltaan oppilashuollon moniammatillista sisältöä. Terveydenhoitaja ja tarpeen mukaan koululääkäri osallistuvat oppilaitosten yksilölliseen ja yhteisölliseen oppilashuollon toimintaan. Opiskeluterveydenhuollon henkilöstö työstää myös yhteistyössä eri toimijoiden kanssa yhteistyömallia opiskelijoiden lievän masennuksen interventioon osana LAPE-hanketta kevään 2018 aikana.

Sairaanhoito ja muut palvelut

Opiskeluterveydenhuollon lääkäriyöpanos kohdentuu erityisesti nuorten opiskelukykyä ylläpitävään ja tukevaan toimintaan. Sairaanhoidolliset palvelut järjestetään pääsääntöisesti terveys- ja sairaanhoitopalveluissa. Mielenterveys- ja päihdeasioissa toimitaan yhtymän kuntien palveluohjauksen mukaisesti. Psykologi- ja kuraattoripalvelut toteutetaan oppilaitosten toimesta.

Opiskeluterveydenhuollossa toimii yksi rajatun lääkkeenmääräämisoikeuden koulutuksen saanut terveydenhoitaja. Hänen vastaanotot toimivat ilman ajanvarausta aamupäivisin. Raskauden ehkäisyasioissa opiskelijat saavat palvelut opiskeluterveydenhuollon toimipisteissä. Seksuaalineuvojan koulutuksen saanut kolme terveydenhoitajaa antavat seksuaaliterveyteen liittyviä palveluja opiskeluterveydenhuollon asiakkaille koko hyvinvointikuntayhtymän alueella.

Terveydenhuollon tehtävänä on arvioida opiskelijan terveyttä ja toimintakykyä opiskelijaksi ottamisen vaiheessa, opiskeluoikeuden peruttamisen tai palauttamisen harkintatilanteissa sekä tilanteissa, joissa opiskelijalta vaaditaan huumausainetestiä koskevan todistuksen esittämistä. SORA-säännökset ja määräykset käsittelevät opiskeluun soveltumattomuuteen liittyviä ratkaisuja. SORA- säännökset ovat lainsäädäntökokonaisuus, johon kuuluvat seuraavat lait: laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998), laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998), ammattikorkeakoululaki (351/2003) ja yliopistolaki (558/2009).

Sora- säädösten tavoitteena on parantaa myös turvallisuutta koulutuksessa ja työelämässä sekä lisätä koulutuksen järjestäjän ja korkeakoulun mahdollisuuksia puuttua opiskelijan alalle soveltumattomuuteen. Säädöksillä varmistetaan opiskelijan oikeusturva. Sora-säännösten mukainen huumausainetestausta edellyttää opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajalta ja lääkäriltä aiheeseen liittyvään koulutukseen osallistumista.

Lasten ja nuorten lääkinällinen kuntoutus

Lääkinällisellä kuntoutuksella tarkoitetaan niitä terveydenhuollon toimintamuotoja, joilla pyritään parantamaan ja ylläpitämään kuntoutujan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä sekä edistää hänen elämänhallintaansa ja päivittäistä itsenäistä suoriutumista. Terveydenhuoltolaki määrittelee kunnan järjestettävissä palveluissa olevan asiakkaan sairaanhoitoon liittyvän lääkinällisen kuntoutuksen. Kuntoutus edellyttää kuntoutussuunnitelmaa, jossa on määritelty kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö.

Lasten ja nuorten kuntoutuksen yksikössä lääkinällisen kuntoutuksen palveluita ovat fysioterapia, toimintaterapia, puheterapia ja kuntoutusohjaus. Palveluita tarjotaan niin perus- kuin erikoistasolla koko hyvinvointiyhtymän alueelle. Lisäksi lasten ja nuorten kuntoutuksen yksikkö vastaa lasten ja nuorten fysio-, toiminta-, puheterapian sekä neuropsykologisen kuntoutuksen ostopalveluista. Neuropsykologinen kuntoutus toteutetaan ostopalveluna. Terapiahenkilökuntaa lasten ja nuorten kuntoutuksessa on yhteensä 46.

Lääkinällisen kuntoutuksen palvelut pyritään järjestämään ensisijaisesti hyvinvointikuntayhtymän omilla terveysasemilla omana toimintana huomioiden terveysasemien terapeuttien resursoinnit. Tarvittaessa lääkinällisen kuntoutuksen terapiat toteutetaan ostopalveluina. Ostopalveluissa käytetään palveluseteliä. Lääkinällisistä kuntoutuksen palvelut ovat lapsille maksuttomia. Lasten ja nuorten kuntoutus toimii kiinteässä yhteistyössä neuvoloiden, kouluterveydenhuollon ja lasten erikoisalojen kanssa kehittäen yhdessä lasten ja nuorten hyvinvointia edistäviä asiakasprosesseja.

Lasten ja nuorten kuntoutusyksikön tavoitteena on tarjota asiakaslähtöiset, laadukkaat, vaikuttavat ja kustannustehokkaat lääkinällisen kuntoutuksen palvelut koko hyvinvointikuntayhtymän alueella.

Haasteena toiminnalle on maantieteellisesti laaja toimintaympäristö ja alueellisten palvelujen kysynnän ja tarjonnan vaihtelevuus sekä toimipisteiden erilaiset potilastietojärjestelmät. Puheterapeuttien rekrytoinnissa on haasteita. Vähäinen puheterapiaresurssi vaikeuttaa lasten puheterapian saatavuutta ja pidentää hoitoon pääsyaikaa.

Lääkinnällisen kuntoutuksen ostopalveluista tulisi päättää lapsen toimintakyvyn arvioinut terapeutti yhdessä lapsen kuntoutustyöryhmän kanssa. Toistaiseksi haasteena on lasten kuntoutustyöryhmän toiminnan yhdenmukaistaminen Hyvinvointikuntayhtymän alueella. Haasteena on saada myös riittävä lasten- ja neuvolalääkärin työpanos asiantuntijatyön sekä ostopalvelutoiminnan tueksi. Lääkinnällisen kuntoutuksen päätöksen edellytyksenä on voimassa oleva kuntoutussuunnitelma tai asiantuntijan tekemä lausunto terapian tai apuvälinetarpeesta. Kuntoutussuunnitelman laatii asiakasta hoitava julkisen terveydenhuollon lääkäri yhdessä asiakkaan ja muiden asiakkaan hoitoon ja kuntoutukseen osallistuvien tahojen kanssa.

Lasten kuntoutustyöryhmä

Lasten kuntoutustyöryhmä on moniammatillinen asiantuntijatyöryhmä, jota voidaan konsultoida lapsen kuntoutuksellisissa asioissa, kuntoutuksen järjestämiseen liittyvissä asioissa ja kuntoutussuunnitelman laadinnassa.

Työryhmän toimintaan voivat osallistua lastenneuvolan/kouluterveydenhuollon lääkäri, lastenneuvolan tai kouluterveydenhuollon terveydenhoitaja, neuvola-, päivähoiton ja/ tai koulupsykologi, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, puheterapeutti, vammaispalvelun edustaja, sosiaalityöntekijä lapsiperhepalveluista, kiertävä erityislastentarhanopettaja ja opettaja sekä tarvittaessa tapauskohtaisesti muita asiantuntijoita.

Tavoitteena on koko hyvinvointikuntayhtymän alueella kehittää lasten kuntoutustyöryhmätoimintaa tasapuoliseksi matalan kynnyksen konsultaatiopaikaksi lasten parissa työskenteleville ammattihenkilöille. Kuntoutustyöryhmätoimintaa on tarkoitus kehittää ulottumaan myös kouluikäisiin lapsiin hyvinvointikuntayhtymän alueelle. Lahden alueella kuntoutusryhmän toimintaa mallinnetaan ja vahvistetaan kevään 2018 aikana.

6. KOULUJEN JA OPPILAITOSTEN TERVEYDELLISTEN JA TURVALLISTEN OLOJEN TARKASTUS

Koulujen ja oppilaitosten terveydellisten olosuhteiden tarkastukset perustuvat terveydenhuoltolakiin terveydensuojelulakiin (763/1994) ja työterveyshuoltolakiin (1383/2002) ja valtioneuvoston asetukseen (338/2011). Lait velvoittavat tarkastamaan koulu- ja opiskelu ympäristön

terveellisyyden ja turvallisuuden ja yhteisön hyvinvoinnin joka kolmas vuosi. Tavoitteena on terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen.

Lahden moniammatillinen työryhmään kuuluvat perusopetuksen ja lukioiden johtoa, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon edustaja sekä työsuojelun ja kiinteistöjen edustajat. Työryhmän tehtävänä koota peruskoulujen ja toisen asteen oppilaitosten eri selvitykset ja kartoitukset esimerkiksi sisäilmaselvitykset sekä erilaiset terveys- ja hyvinvointikyselyt, joita on tehty jo kouluissa ja oppilaitoksissa. Lisäksi työryhmä koordinoi ja aikatauluttaa oppilaitosten terveellisuuden ja turvallisuuden tarkastustoimintaa. Tavoitteena tehdä tämän vuoden aikana koulu- ja oppilaitoskohtaiset THL:n mukaiset moniammatilliset tarkastussuunnitelmat/tarkastukset, joista laaditaan tarkastuskertomukset ja määritellään jatkotoimenpiteet. Tavoitteena on ottaa käyttöön mahdollisimman yhtenäinen toimintamalli hyvinvointikuntayhtymän alueella vuoden 2018 aikana. Orimattilan alueella toiminta käynnistyy keväällä 2018.

7. KEHITTÄMISEN PAINOPISTEET

Palvelujen ja toiminnan kehittäminen jatkuu yhteistyössä eri toimijoiden kanssa sekä yksiköiden moniammatillisissa kehittämissä. Myös tilastoinnin ja tulosityksikön toiminnan vaikuttavuutta kuvaavien tavoitteiden ja mittareiden laadinta jatkuu.

Kehittäminen vaatii toimivaa moniammatillista yhteistyötä, riittäviä henkilöstöresursseja ja yhteisiä moniammatillisia koulutuksia. Maantieteellinen hajanaisuus ja reuna-alueiden kuntien erityispiirteet sekä lääkäriresurssien niukkuus terveysasemilla aiheuttavat haasteita tarjota yhteneviä palveluita koko hyvinvointikuntayhtymän alueelle.

Palvelujen ja toimintatapojen yhdenmukaistaminen

Toimintaprosessien ja rajapintojen kehittäminen ja selkeyttäminen jatkuu, esimerkiksi lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöissä.

Äitiys- ja ehkäisyneuvolan lääkärinvastaanottojen keskittäminen viiteen toimipisteeseen tapahtuu yhteistyössä toimialan terveydenhuollon avovastaanotto toiminnan kanssa.

Yhtenäisten toimintatapojen käyttöönotto neuvolassa sekä kouluterveyden- ja opiskeluterveydenhuollossa koko hyvinvointikuntayhtymän alueelle, esimerkiksi terveystarkastusten vastaanottoajat, joita työstetään edelleen toimiyksikköjen moniammatillisissa kehittämistyöryhmissä.

Perhevalmennusmallin sisältörungon yhdenmukaistaminen, jossa hyödynnetään mm. sähköisiä palveluja. Haasteena ryhmämuotoisen valmennuksen järjestämiselle on alueen hajanaisuus, pitkät välimatkat ja erilaiset toimijaverkostot sekä ryhmien heterogeenisuus.

Lasten ja nuorten ylipainon vähentäminen ja perheiden sitoutuminen terveellisiin elintapoihin, kehittäminen tapahtuu yhteistyössä THL:n kansallisen lihavuusohjelman 2012–2018 toimijoiden kanssa sekä Neuvokas perheen elintapaohjaustoimintamallin käyttöönoton syventäminen toimiyksiköissä PPHYKYN Terveiden ja hyvinvoinnin edistämisen yksikön kanssa.

Osana Lape-muutosohjelmaa on käynnistynyt varhaiskasvatuksen, neuvolan ja lapsiperheiden kotipalvelun kanssa yhteistyökäytäntöjen kehittäminen mm. varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteiset lomakkeet.

Sähköisten palvelujen kehittäminen ja teknologian hyödyntäminen

Asiakaspalvelun joustavuuden vahvistaminen: keskitetty ajanvaraus- ja palveluneuvonta lasten ja nuorten hyvinvoinnin palveluissa. Tähän liittyy myös takaisinsoittojärjestelmä, joka alkaa keskitetyssä ehkäisyneuvolassa keväällä 2018. Keskitetty ajanvaraus- ja palveluneuvonta alkaa syksyllä 2018 neuvolassa. Sähköisten yhteydenottojen mahdollisuuksia lisätään palveluissa mm. sähköisten lomakkeiden käyttöä. Palvelujen Internet-sivujen kehitetään vuoden 2018 aikana.

Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen

Asiakastyytyväisyyskyselyjen ja asiakaspalautejärjestelmän kehittäminen ja säännöllinen käyttöön palveluissa. Asiakasraatien toiminta toteutuu jo osittain neuvolatoiminnoissa. Tarkoitus on kehittää toimintaa ja laajentaa koskemaan eri palveluja.

Henkilöstön hyvinvoinnin lisääminen ja osaamisen hyödyntämien

Työhyvinvointikyselyn tulosten hyödyntäminen ja keskeisten ongelma-alueiden kehittäminen ja parantaminen. Henkilöstön osaamisen turvaaminen: kartoitetaan koulutustarpeet ja laaditaan vuosittaiset koulutussuunnitelmat täydennyskoulutuksiin.

8. SEURANTA JA RAPORTOINTI

Kuukausittain/säännöllisesti seurattavia suoritteita kuvaavia mittareita ovat terveydenhoitajien ja pikkulapsiperheiden psykologien asiakas- ja käyntimäärät, kotikäyntien lukumäärät. Lisäksi seurataan terveystarkastusten toteutumista ja tarkastuksista poisjäävien osuutta. Palvelutuotannon laatuun ja vaikuttavuuteen liittyviä säännöllisesti seurattavia mittareita kehitetään edelleen tulosyksikön strategiatyöskentelyn yhteydessä.

Vastaanottotyössä ovat käytössä myös THL:n AvoHilmo tilastointi- ohjelma ja siihen liittyvä Spat-toimenpideluokitus ja tautiluokitus ICD-10. Lääkäreiden peruuttamattomien aikojen osuutta seurataan opiskeluterveydenhuollossa ja ehkäisyneuvolassa. Peruuttamattomasta lääkärikäynnistä lähetään lasku asianomaiselle.

Kouluterveyskyselyn ja asiakastyytyväisyyskyselyjen perusteella kehitetään palveluja ja laaditaan toiminnan tavoitteita. Hyvinvointikertomukseen liittyvien hyvinvointi-indikaattoreiden tulosten perusteella kehitetään myös toimintaa ja paneudutaan ongelmakohtiin yhteistyötahojen kanssa.

Lähteet

Isyyslaki 11/2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>

Opiskelija ja oppilashuoltolaki 1287/2013 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287>

Rintanen H. Terveys ja koulutuksellinen syrjäytyminen nuoren miehen elämässä. Acta Universitatis Tampensis 740. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2000.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Terveysneuvolalaki 2010/1326. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Terveystieteiden tutkimuslaki 763/1994. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940763>

Työterveysneuvolalaki 1383/2001. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20011383>

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta. 338/2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110338>

Liitteet

Liite 1 Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelujen tulosityksikön organisaatiokaavio

